

Commemoratio

Buzogány Dezső*

Kolozsvár

Musnai László (1888–1967)

Életrajzi vázlat**

Ritka, hogy elődeink ilyen sok, szám szerint 4, egymástól igencsak különböző történelmi korszakot éltek át. Nekem most itt Musnai László életéről és munkásságáról kell megemlékezniem. Nem sokat kellett elmélkedniem afelett, hogy miként különítsem el életének egyes korszakait, mert a történelem megtette helyettem.

1. A békebeli idő 1920-ig. A felkészülés éve

Musnai László Székelykövesden született 1888-ban. Székelykövesd ma Mezőpanithoz tartozik, Trianon előtt Maros-Torda vármegye marosi alsó járásához tartozott. A történelmi adatok 1451-ben említik, noha temploma 1300 körül épült, és már a 16. században a reformátusoké lett.

Elemi iskoláit 1906-ban kezdte Cegőtelkén, majd Magyarországban és Kisfűlpösön folytatta. Középsiskolai tanulmányait Székelyudvarhelyen a Református Kollégiumban végezte, és ott is érettségizett. A teológiai tanulmányok négy éve után (1906–1910), 1911-ben a berlini egyetemen tanulja a bibliai tudományokat, hazatérve pedig Maroszentimrén lelkész 1911 és 1914 között. 1913-ban teológiai magántanári vizsgát tesz. Eddig a lexikális adatok.

---

* Buzogány Dezső (Szederjes, 1957) 1990-től oktat erdélyi protestáns egyháztörténetet és latin nyelvet a Kolozsvári Protestáns Teológián. 2001-től a BBTE Református Tanárképző Karán is tanít, ahol doktorvezetési jogú professzor. Doktori címet 1992-ben szerzett Budapesten. Kutatóprogramon vett részt az AEÁ-ban (1992–1993). Több hazai és külföldi kutatási projekt irányítója, létrehozta a Pokoly József Egyháztörténeti Kutatócsoportot. 2005-ben Szöulban volt vendégtanár, előadásokat tartott az AEÁ-ban és Európa országaiban; a MTA köztestületének tagja, a Kolozsvári Akadémiai Bizottság Teológia és Egyháztörténet Szakosztályának elnöke, a National Geographic Társaság tiszteletbeli és több magyarországi folyóirat szerkesztőségi tagja; a hazai oktatásügyi minisztérium több bizottságának tagja. Elindított és szerkeszt 3 egyháztörténeti sorozatot (csaknem 30 kötet): Erdélyi Református Egyháztörténeti Füzetek, Erdélyi Református Egyháztörténeti Adatok, *Fontes Rerum Ecclesiasticarum in Transylvania*. 2017. nov. 30-án a DRHE Doctor Honoris Causa címmel tüntette ki.

** Elhangzott azon a megemlékezésen, amelyet a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet könyvtára 2017. május 9-ére szervezett dr. Musnai László lelkész, bibliakutató, művelődéstörténész halálának 50. évfordulója alkalmából.

A Református Egyházkerületi Levéltárban talált adatok kiegészítik az előbbi száraz adatsort. Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy fennmaradt a magántanári vizsga jegyzőkönyve és a bírálatok.¹ Közösén állt vizsgára Szász Béla sepsiszentgyörgyi kollégiumi tanárral és Imre Lajos segédlelkésszel, a későbbi teológiai tanárral. A vizsga elnöke Kenessey Béla püspök volt, és a teljes tanári kar mellett még részt vett néhány magántanár is. A jegyzőkönyv megjegyzi, hogy magántanári értekezését a kellő példányszámban nyújtotta be a püspöki hivatalba. Címe: *János apokalypsisének magyarázata* (Gyulafehérvár 1913).

A három jelölt közül a vizsgabizottság csak Imre Lajos és Musnai László dolgozatát fogadta el, és bocsátotta őket szóbeli vizsgára, a Szász Béláét nem. A délután 4-kor elkezdett szóbeli vizsga kérdései a következők voltak: Bartók György részéről: 1. Deissmann kutatásának jelentősége; 2. Az apokaliptikáról általában; 3. A forrás- vagy átdolgozási hipotézis; Kenessey Béla részéről: 1. A János apokalypsisének ótestamentumi kérdései; 2. A „gyülekezeti angyalok” kifejezés egzegézise; 3. Az apokaliptika földrajzi világképe; Varga Zsigmond részéről: 1. Az apokalipszis keletkezési ideje.

A jegyzőkönyv megjegyzi, hogy mindkét jelölt kielégítő válaszokat adott a feladott kérdésekre, és engedélyt kaptak a próbaelőadás megtartására. A szép számban megjelent diáksereg és tanári kar előtt Musnai a Filemonhoz írt levélről értekezett „szép sikerrel”. Az elnök ezután az újszövetségi bibliai tudományok magántanárának nyilvánította azzal a kiegészítéssel, hogy a legközelebbi közgyűlésen megkezdi az előkészületet a „venia docendi” fokozat odaítélésére.

Kecskeméthy István, az ószövetségi tanszék tanára és bibliafordító így értékeli Musnai tudományos eredményét: kommentárt írni nehéz, kivált, ha az ember fiatal, és még nincs kellő rálátása az egész tudományágra, és kétszeresen nehéz a jelenések könyvéről írni, mert a magyarázónak teológiai, filológiai, földrajzi és történelmi ismeretekkel kell felfegyverkeznie. Kiemeli a jelölt jártasságát a szakirodalomban, és azt, hogy nem veszett el abban, és jól kivehető az ő saját véleménye is: „öntudatos és világos álláspontot foglal el, és azon végig megmarad”. Utal a dolgozat néhány hiányosságára és aránytalanságára is, de végül bizakodó hangnemben fejezi be bírálatát:

„Írálya világos, erdélyies, szép. A mű jogot ad arra a feltevésre, hogy ha szerzője ezzel a tudománnyal foglalkozni akar, alkalmas lesz rá. Ez alapon elfogadásra ajánlom a dolgozatot.

Kolozsvárt, 1913. jún. 17.”²

¹ Ld. még Musnai László lelkipásztor magántanári vizsgát tett a Theológiai Fakultáson, 1913. június 18-án. Dolgozatának címe: *János apokalypsisének magyarázata*. In: *Református Szemle* 1913, 400–401.

² Ld. Kecskeméthy István: Bírálat Musnai László ref. lelkész „János apokalypsisének magyarázata” című theol. magántanári dolgozatára. 1913. jún. 17. Erdélyi Református Egyházkerület Levéltára. (EREL), Magántanári vizsgák, 3.

Szécsy Ferenc felvinci lelkész, magántanár véleményében azt fejt ki, hogy a Musnai kommentárjának vannak ugyan hiányosságai, fogyatkozásai, nevezetesen, hogy hiányzik belőle a szöveg fordítása, hogy nem ismerteti részletesen a magyarázók eltérő véleményeit, de ezek ellenére a munka annyi tárgyszeretetről, utánajárásról, tanulmányozásról tesz bizonyosságot, hogy végül ezt nyilatkozza:

„[...] én azt teológiai magántanári írásbeli dolgozatul elfogadhatónak, s annak alapján a szerzőt szóbeli vizsgálatra bocsáthatónak ítélem.

Felvinc, 1913. június 12.”³

Bartók György, az újszövetségi tudományok tanára utal arra, hogy a jelen írás első füzetét képezi egy átfogóbb munkának. (A második füzet Tordán jelenik meg 1924-ben). Tüzetesen és szakmailag megy végig mindegyik fejezeten, és alaposan elemzi valamennyit, majd megállapítja:

„A magyar [teológiai] irodalomnak, amely egzegetikai munkákban oly szegény, értékes terméke, s ha teljesen átdolgoztatik, teológiai irodalmunknak nyeresége lesz. Amit mond, az szinte kivétel nélkül helyes, bírálati azonban felületesek, s az ide vágó rengeteg irodalomban való jártassága még nem elég, hogy egy ilyen nagy kommentár alapos megírására elégséges volna. Kommentár írása ui. nemcsak az ész és képzettség, hanem az idő dolga is. [Musnai ekkor 25 éves!] Elismerésre méltó az a bátorság, amellyel Musnai e kérdés tárgyalásába vágott, a szorgalom, amelyet egy év alatt dolgozata elkészítésére fordított [...]. Kiemelendő stílusának világossága, [...] és a pontosság. Mindezt összevéve javaslom, hogy a benyújtott dolgozat magántanári vizsgálat alapjául elfogadtassék.

Kolozsvár, 1913. június hó 14.”⁴

A magántanári vizsga után 1914-ben Teke hívja meg lelkészének. Itt írja meg az egyházközség monográfiáját, amelyet a Protestáns Teológiai Intézet egyháztörténeti tanszéke adott ki a tanszék által indított egyháztörténeti sorozat, az Erdélyi Református Egyháztörténeti Füzetek 4. kiadványaként 1999-ben Székely Botond és Székely Ferenc lelkészek közreműködésével, a jegyzeteket pedig Dáné Veronka készítette hozzá.

1914–1917 között Musnai László tábori lelkész az olasz fronton, 1917–1918 között a bécsi és a berlini egyetem hallgatója. Ebből a korszakból egyéb könyve nem maradt ránk.

2. A két világháború között

1927-ben megválasztják a nagysajói egyházmegye esperesévé, esperesi székfoglaló beszéde megjelent a *Református Szemle* 1927. évi számában.⁵

³ Szécsy Ferenc rövidebb bírálatának nincs címe. Ld. EREL, Magántanári vizsgák, 3.

⁴ Bartók György: Bírálat Musnai László ref. lelkész „János apokalypsisének magyarázata” c. magántanári dolgozatára. 1913. jún. 14. EREL, Magántanári vizsgák, 3.

Az 1928. év kiemelkedő momentum a doktori értekezés, ugyancsak az újszövetségi tudományok területéről: *János evangéliumának és leveleinek magyarázata* (Torda 1926), amelyre az 1927. évi *Unitárius Közlöny* is hivatkozik.⁶ A doktori fokozatot Debrecenben szerezte meg, és május 4-én doktorrá is avatják. A *Református Szemlé*ben „ts” névjeggyel Tavaszgy Sándor írt erről tájékoztatót:

„A Musnai László tudományos kitüntetését nagy lelki örömmel jegyezzük fel. Lelkileg széttépett és nyomorodásnak indult tudományos szellemi életünk újabb reménységet ébreszt, hogy még sincs elveszve, s Istennek áldott magvetése csírázik és él a szomorú sorsunk megtaposott és levert humusza alatt. Most, amikor lelkipásztoraink sorában a tudományos teológiai érdeklődés annyira kive-szőben van, s amikor a teológiai tudomány nagy gondját az élet apró gondjai betemették, a Musnai László tudományos munkásságának honorálása egy újabb kezesség, hogy gyermeked teológiai tudományosságunk nem halt meg, csak al-szik. Musnai László annyi hivatali gond, annyi gazdasági nehézség és családi megpróbáltatás között is tudott és tud nappalaiból és éjszakáiból időt nyerni ar-ra, hogy a teológia kérdéseiben és nagy tusáiban részt vegyen, ez arra készítet, hogy elismerésünket és tiszteletünket kifejezzük erről a helyről is, s példáját ki-emeljük és annak különös hangsúlyt adjunk mindnyájunk füle hallatára és lelki-ismerete számára. [...] Ki kell mondanunk, hogy egészséges, komoly és öntuda-tos theologia nélkül az egyház csak teng-leng, s addig, amíg a tiszta élet mellett a tiszta tan kérdése is nem vág lelkiismeretünkbe, és nem hajt kétségbeesésbe, ad-dig nincs és nem lesz egyházunkban határozott evangéliumi ébredés sem! Musnai László példája szóljon minden lelkipásztorhoz [...] Kérjük Istent, hogy Musnai Lászlót ebben a spirituális vezető munkájában áldja meg, s hozzon az ő lelkén keresztül sok gyümölcsöt a mi mártíromságot hordozó erdélyi magyar re-formátus egyházunk számára!”⁷

Ebből a korszakból több esperesi jelentése is fennmaradt: ezek mind egyház-szociológiai tanulmányok. 1933-ban Nagyenyedre kerül, a gimnázium vallás-tanára lesz, amely alkalommal elbúcsúzott az egyházmegyétől.⁸

Ennek a korszaknak a munkássága: *A magyar biblia története* (1925, újra 1927), *Károli Gáspár a bibliafordító* (1929), *Szenczi Molnár Albert* (1933), *Nagyenyed reformá-tus egyháza* (1936), *Komáromi Csipkés György Bibliája* (1940); a *Református Szemlé*ben pedig ezek a tanulmányai jelentek meg: *A lelkészképzés reformja* (1922), *Utazó lel-készeink* (1923), *Belmisyőzi program* (1924), *Lelki kapcsolatok* (a lelkészek között) (1925), *A nyugdíjügy* (1926: több tanulmány), *Az istentisztelet reformja* (1929);

⁵ Ld. Musnai László: Esperesi székfoglaló a Nagysajói Egyházmegye közgyűlésén, 1927. no- vember 11-én. In: *Református Szemle* 1927, 780–784.

⁶ Ld. Musnai László: János evangéliumának és leveleinek magyarázata. In: *Unitárius Közlöny* 37. évf. (1927/2), 32.

⁷ ts [Tavaszgy Sándor:] Musnai László teológiai doktor. In: *Református Szemle* 1928, 350–351. Musnai László 1928. május 1-jén tett sikeres doktori vizsgát Debrecenben.

⁸ sss.: Dr. Musnai László távozása és utódai. In: *Református Szemle* 1933, 482–483.

Szempontok az egyháztörténet megírásához (1933), *Liturgiátörténet* (1934), *Egyesek börtönbüntetést kaptak, mert elmondták M. L. beszédét* (1934, 348), *Szóránymisszió* (1934), *A Bethlen Kollégium gazdasági iskolája* (1935, megnyitása 1935), *A lelkész-képzés reformja* (1935), *Az Intitúció jubileuma* (1936), *Jelentés a gyakorlati teológiai tanfolyam munkájáról* (1937).

Érdeklődése ekkor fordul a történelem felé, talán a hely szelleme indítja erre, vagy talán azért, hogy a sok megpróbáltatást elszenvedett népet a múlt emlékeivel bátorítsa.

3. „A kicsi magyar világ” (1940–1945)

A II. bécsi döntés után Nagyenyed Dél-Erdélyben marad. Itt pedig teljesen újjá kellett szervezni az egyházi életet, amelyből bőven kivette a részét. Ez az életszakasz tehát a bécsi döntést követő néhány éves időszak, 1940–1945 között, amely egyben a teológiai képzés igen érdekes és jelentős történelmi korszaka is.

Észak-Erdély visszacsatolásával megoldandó kérdésként tornyosult a református egyház előtt a dél-erdélyi terület egyházi rendezése. A bécsi döntés napját, augusztus 30-at követő napon, vagyis már 31-én az Erdélyi Református Egyház Igazgatótanácsának sikerült megakadályozni a dél-erdélyi egyházi test leszakadását azzal, hogy ideiglenes intézőbizottságot hozott létre a déli egyház-megyéék igazgatására. Ebben a rövid korszakban a lelkészképzés néhány évre visszatért Nagyenyedre, ugyanis az ideiglenes intézőbizottságnak gondoskodnia kellett a lelkészutánpótlásról, mert nem tudták, mennyi időre terjed ez az új helyzet. Nagyenyeden tehát újra elindul a lelkészképzés a környék lelkészei közül verbuvált tanári karral, és párhuzamosan halad a kolozsvárral 1945-ig. A korszakot egyébként nagy pezsgés jellemezte, legalábbis a visszacsatolt észak-erdélyi részen, ami a folyóiratok terjedelmén és a kiadott egyéni munkák nagy számán is lemérhető.

A Dél-erdélyi Egyházkerület

A második bécsi döntés Erdéllyel együtt az Erdélyi Református Egyházkerületet területileg kettészakította. Vásárhelyi János és az augusztus 31-én összeült csonka igazgatótanács értekezlet intézkedései folytán sikerült megakadályozni, hogy a dél-erdélyi rész egyházkormányzás szempontjából végleg leváljon az egyházkerület testéről. Az igazgatótanács tehát ideiglenes intézőbizottságot nevez ki a dél-erdélyi részegyház dolgainak intézésére.

Az Erdélyi Református Egyházkerület egysége elvben nem szűnt meg, a két rész gyakorlatilag párhuzamos, önálló úton indult el. Az Erdélyi Református Egyházkerület a Magyarországi Református Egyház része lett, új egyházi törvényeket vezettek be, bizonyos területeken változott az egyházkormányzás gyakorlata is, Dél-Erdélyben viszont mindvégig csakis az 1904-es egyházi törvény maradt érvényben. Az igazgatótanács olyan személyeket bízott meg az egyházi rész vezetésével, akik a feladat elvégzésére alkalmasnak bizonyultak, például

Nagy Ferenc tövisi lelkészt és esperest, aki 1943 májusában részletes, 241 oldalas jelentést készít *Helyzetkép a Dél-Erdélyben maradt Református Anyaszentegyház életéről a II. bécsi döntéstől 1943. május 5-ig* címmel, amelyet az egyház elnöksége benyújtott a Magyar Külügyminisztériumnak. (Valójában Nagy Ferenc a minisztérium kérdéseire válaszolva számolt be az egyházi élet minden területéről.) A jelentésben viszont 200 oldalon át csak az egyházat ért sérelmekről beszél. A dél-erdélyi részegyháznak akkor 200 gyülekezete, 177 000 egyháztagja volt, ebből 5 év alatt csaknem a fele repatriált. Csökkent az iskolák száma is. Míg 1940-ben 104 református elemi iskola működött, 1945-ben már csak 75. A román kormány és közvélemény magyarokkal szembeni magatartását ebben az időszakban mérhetetlen gyűlölet, bosszúvágy és az etnikai tisztogatás szándéka jellemezte. Ez a korszak törte meg a dél-erdélyi magyarság gerincét, s az akkori veszteséget máig sem volt képes pótolni.⁹

Musnai László 1941–1945 között vallásnári megbízatásával párhuzamosan volt igazgatója a Bethlen Gábor nevét viselő lelkészképzőnek.¹⁰ Fennmaradt az 1941–1942. első tanévet megnyitó beszéde, amelyet a nagyenyedi református templomban mondott el. Szavai ma is időszerűek. És hogy ne csak róla legyen szó, hanem beszéljen hozzánk ő maga is, álljon itt történelmi dokumentumként a beszéd lényegesebb része:

„Isten iránt való hálánk szava legyen az első szó, amivel újjászervezett Theológiánkat megnyitjuk. Hála azért, hogy amikor milliók vívják élet-halál küzdelmüket, ezek feküsznek a kórházakban, eszik a rabság keserű kenyerét, vagy lettek földönfutóvá, minékünk megengedte az Úr, hogy az ő igéjének szolgálatára gyűjtsünk sereget, s az ő anyaszentegyházának építésére készüljünk. [...] Theológiai Akadémia megnyitó ünnepét itt tartjuk a gyülekezet templomában, mert a Kollégium ünnepében a gyülekezet is osztozik. Ez az Akadémia 250 magyar református és 30 evangélikus gyülekezet, 200 000 magyar protestáns lélek számára van hivatva lelkipásztort nevelni. Üresen maradt szószékek, árva gyülekezetek várják Isten igéjének vigasztalását. Bizonytalanságban élő lelkek keresik a vezetőt, tanácsadót. Kétségeskedő, csüggedő szíveknek van szüksége a hitnek bizonyosátevő erejére. Ez a szükség hívta életre a mi Akademiánkat, ez a hivatás vár titeket kedves ifjúság, akik ide jöttetek a sereggyűjtésnek napján, hogy magatokat Isten színe előtt kötelezzétek el a szent szolgálatra. [...]”¹¹

Megkezdí a rég elhagyott munkát. Isten igéje szolgálóinak és a szabad tudományok mestereinek nevelését, hogy az üresen maradt templomi szószékek, árván maradt gyülekezetek számára, megelevenítő lelket vivő apostolokat és prófétákat, lelkipásztorokat és tanítómestereket küldjön. Újból gondoskodik arról,

⁹ Erről bővebben ld. Nagy Alpár Csaba: A Dél-erdélyi Református Egyházkerületi Rész rövid története (1940–1945). Ld. Transindex. http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf1639.pdf.

¹⁰ Közös protestáns lelkészképzőt állítanak fel Nagyenyeden. In: *Református Szemle* 1941, 72.

¹¹ Az átugrott szövegrészlet történelmi visszaillesztést nyújt Bethlen Gáborra és kollégiumára.

hogy Isten Igéjének szolgálói őrhelyükre álljanak, felvegyék árva népül, gondját s Isten utain és rendelése szerint pásztorolják, vigasztalják, vezéreljék a pásztor nélküli nyáját. Háborús időkben, nyomasztó gondok között, nagy bizonytalanságban kezdjük a munkát, amikor nem tudjuk, mit hoz a holnap. [...] Helyzetünk, munkánk emberi szemmel nézve majdnem reménytelen. Véghezvitelére emberi erő képtelen. [...] Különösen nehézé teszi helyzetünket, hogy ifjúságunk nagy része eltávozott, s alig van, aki vállalja a nehéz feladatot. [...] Olyan sokan elmentek a pásztorok közül, részint kényszerű okok miatt, részint emberi gyarlósággal a maguk személyes érdekeit nézve, megfutva a feladatok elől. [...] És minél aggasztóbb a helyzet, annál nagyobb szükség van Isten igéjének vigasztalására, biztatására, megmutatására annak, hogy velünk az Isten, s az ő gondviselő szeretete minket is meg tud és meg akar tartani! [...] A mai nehéz körülmények között, amikor a tanuláshoz szükséges nyugalmat alig találjuk meg, arra kell felkészülnünk, hogy fel tudjuk venni népünk minden gondját, s tanácsadói vezetői, lelkipásztorai lehessünk a pásztor nélkül maradt gyülekezeteknek. E körülmény hozza magával, hogy rövidebb idő alatt kell felkészülnünk a nehezebb feladatokra, s teljesebb kiképzést kell adnunk és szereznünk. Anélkül, hogy lemondanánk a tudományos igényekről, különös súlyt kell helyeznünk a gyakorlati lelkipásztori kiképzésre, s különösen ki kell terjesztenünk figyelmünket az elszórtóságban élő, veszendő lelkekre. Nem feledhetjük, hogy minden egyes lelket tőlünk kér számon az Úr! Ma kevesen merülhetnek bele gond nélkül a tudományok mélységeibe, tekinthetnek távoli célok felé, mert elősorsban mentő munkára van szükség, s az árva gyülekezetek veszendő lelkeihez kell elvinnünk Isten igéjének vigasztalását. Pásztorokra, Isten igéjének szolgálóira vár az egyház, azokat kell felkészíteni és útra bocsátania ez új Akadémiának a régi program szerint. Erre a szolgálatra vállalkoztatok ti, kedves ifjak, akik e napon kötelezitek el magatokat Isten színe előtt a szent szolgálatra, s akiknek nem szabad megfeledkeznetek arról, hogy mint érett ifjak el kell hogy hagyjátok a gyermekhez illő dolgokat. Mint e Kollégium diákserégének vezetői, koronája példaadásotokkal már itt meg kell kezdenetek az Ige szolgálatát a mi szorosabban vett gyülekezetünkben, a kisebb testvérek között. Meg kell mutatnotok, hogy méltók akartok lenni elhívásotokhoz, s a szent szolgálatra egész lélekkel készültök. Ha teljes szívvel át tudjátok adni magatokat az Úrnak, a mi munkánk nem lesz hiábavaló, mert Isten diadalra vezérel! Ne feledjük az Úr biztatását: hívj segítségül engem a te nyomorúságodnak idején, és én megszabadítlak téged, és te dicsőítesz engem! Az Úr közel azokhoz, akik őt keresik, s ha Isten velünk, nem lehet ellenünk senki! A mi nagy fejedelmünk ezzel az utolsó bizonyágtételével vessük munkára kezünket, induljunk Isten nevében előre! Ezzel az újonnan szervezett Bethlen Gábor Theologiai Akadémia 1941/42 tanévét az Atya, Fiú és Szentlélek Isten nevében és segítségül hívásával, áldó és vezérlő erejében bízva megnyitottnak nyilvánítom.”¹²

---

¹² EREL, Musnai László iratcsomó.

Az egyik jelentése szerint 1943-ban 4 első évet és 12 másodévet végzett diákja volt az akadémiának, és hárman jelentkeztek volna, de besorozták őket, és bizonytalan, hogy kapnak-e felmentést. Az igazgató évnitó beszédéből kiderül, hogy egyetlen hallgató sem iratkozott be az első évfolyamra. 1945. május 30-án Nagy Ferenc püspökhelyettesnek írt levelében utal az intézmény válságos helyzetére, bizonytalan jövődjére. Ekkor írja meg a Bethlen Gábor nevét viselő teológia történetét *Az Ige szolgálatában* címmel (Nagyenyed, 1945). Irodalmi tevékenységének eredményei még ebben a korszakban: *A keresztyén tudománynak rövid summába kötött fundamentuma* (Budapest 1941; Vollebibus János *Keresztyéni tudománynak rövid summája*. Magyarra fordította Komáromi Cs. György. Ultrajecti. 1653. 12. r.), *Kőrösi Csoma Sándor* (1942, 1943, majd 1964 és 1966).

4. A kommunizmus idején

Az 1945–1948 közötti időszakban az egyház ott próbálja újramegteremtését, ahol a háború miatt abbamaradt. A megszálló szovjet csapatok ki akarják üríteni a nagykönyvtárat, amit Musnai László a szovjet katonai parancsnokon keresztül akadályoz meg, és ezzel 63 000 kötetet menekít meg. Több értékes példányt az ajtómedvedésbe falaznak.

1948 a nagy változások éve: államosítás, oktatási törvény, kultusztörvény. De a nyugdíjazásoké is, mert a berendezkedő kommunista állam szabadulni akar a régi világ képviselőitől, Tavasz Sándortól, Imre Lajostól, Nagy Gézától és persze Musnai Lászlótól is, akik alig 60 évesek. Új korszak kezdődik Erdélyben, amelynek a kezdetén újszerű intézmény születik: a békepapságé, amely viszont nem öltött olyan nagy méretet, mint Magyarországon, nem is igazán intézményesült, hanem csak mozgalom maradt, de elvei itt is életbe léptek 1960 után, vagyis az államnak sikerült kulcspozíciókba ültetni a saját embereit.

Az egyházi újjászervezés egyik eredménye és egyben eszköze az új egyházi működési szabályzat, az úgynevezett *Statútum*. Az egyház új alkotmánya ez, amelyet kényszerűségből az új rendszernek megfelelően kellett megalkotni. Mi állt ennek a háttérében? A folyamat azzal kezdődött, hogy az 1928. évi kultusztörvényt módosítani kell. A módosítás előkészítését szolgálta az 1946 elején tartott megbeszélés, amelyre Bukarestben került sor, és amelyre a református egyház a zilahi kollégium igazgatóját, Szász Árpádot, a frissen kinevezett egyházkerületi előadó-tanácsost, Tőkés Istvánt küldte ki. Itt a moszkvai konferencia szellemében kellett tanácskozni az egyházak újjászervezéséről. Moszkvában már 1943-tól a sztálinista államapparátus vallásügyi tanácsa határozza meg az egyház politikáját, tehát erőteljes kommunista befolyás alá került, helyette mások döntöttek. Az 1928. évi 54. számú kultusztörvényt a megbeszélés szellemében módosították. 1948 márciusában már ennek a módosított változatára hivatkoznak a *Hivatalos Közlönyben*, amikor 62. számú törvényként teszik közzé. Ez elrendelte, hogy valamennyi romániai egyház három hónap alatt készítse el a maga működési szabályzatát.

Élete utolsó felét meghatározza az az eseménysor, amelyik az 1960. esztendővel kezdődik, amikor ennek az évnek decemberében eltávozott az élők sorából Vásárhelyi János erdélyi református püspök. Nem sokkal később, 1961 szeptemberében Arday Aladár királyhágómelléki református püspök is elhunyt. Az állambiztonsági szolgálat, közismert nevén a Szekuritáté elérkezettnek látta az időt merész terve megvalósítására: egyesíteni a Romániában működő két református egyházkerületet – ez nem volt minden előzmény nélkül, hiszen erre nézve már történt próbálkozás közvetlenül az I. világháború után –, ezzel párhuzamosan pedig elsorvasztani és megszüntetni a Protestáns Teológiai Intézetet. Ha nem lesz utánpótlás, megszűnik az egyház. Ennek megvalósítására a Szekuritáté ütemtervet készít, amely két konkrét célra tekint: a jelenlegi egyházi és teológiai vezetés helyettesítése a Szekuritáté ügynökeivel, és a két kerület egyesítése az új vezetőség segítségével. Ilyen fertőzött légkörben kellett Musnai Lászlónak élnie utolsó éveit. 1948-ban ugyan ő is nyugdíjba vonult, de nem nyugalomba, mondja róla Józsa Miklós. Munkássága megmaradt a történelmi érdeklődés mentén: *Geleji Katona István és a szatmárnémeti zsinat* (1946), *A presbiter* (1946), *A Bethlen Kollégium a nép szolgálatában* (1947), *A magyar Biblia története* (8 füzetben, 1947), *Apácjai, mint a demokrácia úttörője* (1953), *Új adatok Halici Mihály életéhez és hagyatékához* (Klny. NyIrK 1960), *Kőrösi Csoma Sándor és Nagyenyed* (Magyar Pedagógia 1963/4.), *Date noi privitoare la Mihail Halici* (Klny. Studii de istorie literară și folclor – Institutul de lingvistică Cluj, 1964); *Kőrösi Csoma Sándor és Nagyenyed* (Klny. NyIrk 1964), *Kőrösi Csoma Sándor és a kolozsvári tudóskör* (Klny. A MTA I. Osztályának Közleményeiből, 1966). Kultúr- és egyháztörténeti kuriózum, hogy 1950-ben kutatásai során megtalálta a Szászvárosi Református Egyházközség irattárában Mihail Halici könyvtárának 1674-es lajstromát, a régi erdélyi román művelődés jelentős dokumentumát.

1967. május 8-án távozott a minden elők útján. Dávid Gyula így emlékezik vissza rá:

„Úgy ismertük meg őt, mint Istennek mindig komoly és mindig örvendező szolgáját, aki a hivatás hűséges betöltését sosem érezte tehernek, mert az Ige mint a lelki megújulás forrása táplálta életét békéssé és építővé tette minden járását-kelését.”

Temetésén az ígét Juhász István hirdette, a Jel 2,11–12 versek alapján, bűcsúzavakat mondott a templomban Dávid Gyula rektor, de szólt Gazda Lajos esperes, Nemes János főgondnok és az egykori tanítványok.

Ezt a vázlatos visszaemlékezést hadd egészítsük ki néhány lexikális adattal. Utódai: ifj. Musnai László, vízaknai lelkész már korábban meghalt; lánya Ilona Szőcs Sándor mezőbodoni nyugdíjas lelkész felesége; Sára pedig Jakab Zsigmond volt nagyenyedi lelkész felesége. Unokatestvére volt Gönczy Lajosnak, Ravasz Lászlónak és Muzsnai Lászlónak.

A szentírási nyelvek szakértőjeként haláláig részt vesz a Magyar Bibliatanács Bibliafordító Szakbizottságának munkájában. Gazdag magyar bibliagyűjtemé-

nyét és kézirati hagyatékát a kolozsvári Egyetemi Fokú Egységes Protestáns Teológiai Intézet Könyvtára őrzi.

Musnai László munkásságát nem lehet besorolni szigorúan egyik teológiai tudományágba sem. Ha alapképzettségét vesszük, akkor újszövetséges biblikus (magántanári, doktori), ha egyéb érdeklődési körét nézzük, akkor bibliafordító, egyháztörténész, művelődéstörténész. Mikor mire volt szükség. Ő nem húzódott vissza a tudósok elefántcsonttornyába, hanem mindig a parancsoló szükségre válaszolt. Ezzel nemcsak a szűkebb környezetét, a Bethlen Kollégiumot szolgáltatta, hanem egyházát és erdélyi magyar népét is.

Felhasznált irodalom

- Közös protestáns lelkészképzőt állítanak fel Nagyenyeden. In: *Református Szemle* 1941, Musnai László: Esperesi székfoglaló a Nagysajói Egyházmegye közgyűlésén, 1927. november 11-én. In: *Református Szemle* 1927, 780–784.
- Musnai László: János evangéliumának és leveleinek magyarázata. In: *Unitárius Közöny* 37. évf. (1927/2), 32.
- Musnai László lelkipásztor magántanári vizsgát tett a Theologiai Fakultáson, 1913. június 18-án. Dolgozatának címe: János Apokalypsisének magyarázata. In: *Református Szemle* 1913, 400–401.
- sss.: Dr. Musnai László távozása és utódai. In: *Református Szemle* 1933, 482–483.
- ts [Tavaszy Sándor:] Musnai László teológiai doktor. In: *Református Szemle* 1928, 350–351.
- Nagy Alpár Csaba: A Dél-erdélyi Református Egyházkerületi Rész rövid története (1940–1945). Ld. Transindex. http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf1639.pdf.

Levéltári forrás

Az Erdélyi Református Egyházkerület Levéltára: Magántanári vizsgák, 3., valamint Musnai László iratcsomó.

* * *

László Musnai, pastor and theology professor. His work and activity can not be listed into one specific theological area. Considering his basic qualification, he is a New Testament scholar, on which field he has written his phd thesis. But if we look at his other books and publications we can say, that he is as good in Bible-translating or in church history, as in biblical studies. As far as his social and educational activity is concerned, he was a prominent church leader and appreciated teacher as well. So, he did not isolate himself into the ivory tower of science, but took an active part of the everyday life wherever his calling brought him to. With a vast life and scientific experience he was wholeheartedly committed to the Hungarian Reformed Church in Transylvania in general, and to the Gábor Bethlen middle school in particular. His example should be a guiding star for each of us.

Keywords: László Musnai, reformed theology, teacher, reformed scholar, two world wars, communism, church revival.